

УДК 338.439(100):633.854.78

О. С. Пристемський,
д. е. н., професор, професор кафедри підприємництва, обліку та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9743-3563>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.6.6

РИНОК СОНЯШНИКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ ВИКЛИКІВ

O. Prystemskyi,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship,
Accounting and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University

THE SUNFLOWER MARKET UNDER GLOBAL FOOD CHALLENGES

У статті досліджено ринок соняшнику в умовах посилення глобальних продовольчих викликів, зумовлених кліматичними змінами, геополітичними конфліктами, нестабільністю міжнародної торгівлі та трансформацією глобальних ланцюгів створення вартості. Обґрунтовано системну роль соняшникового підкомплексу у формуванні національної продовольчої безпеки та підтриманні глобального балансу рослинних олій. Проаналізовано вплив воєнних ризиків, логістичних обмежень, коливань світових цін і демографічних тенденцій на виробництво, переробку та експорт соняшникової продукції. Визначено ключові тенденції розвитку ринку, зокрема концентрацію виробництва, зростання частки продукції з високою доданою вартістю та диверсифікацію експортних маршрутів. Окрему увагу приділено інституційним механізмам стабілізації ринку, включаючи державне регулювання, підтримку міжнародних партнерів і впровадження інноваційних технологій у виробництві. Доведено необхідність формування збалансованої моделі розвитку ринку соняшнику, що поєднує експортну конкурентоспроможність із гарантуванням внутрішньої продовольчої доступності та підвищенням стійкості аграрного сектору до зовнішніх шоків. Запропоновано напрями вдосконалення стратегічного управління, інституційної координації та інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування ринку в умовах глобальної турбулентності.

The article examines the sunflower market under intensifying global food challenges driven by climate change, geopolitical instability, military conflicts, volatility of international commodity markets, and the restructuring of global value chains. Particular attention is paid to the growing interdependence between national agricultural systems and the global food environment, where export-oriented sectors play a decisive role in ensuring macroeconomic stability and food supply balance. The systemic importance of the sunflower subcomplex for Ukraine is substantiated through its contribution to vegetable oil production, foreign exchange earnings, employment, and the formation of added value within agrifood chains.

The study analyzes the impact of war-related disruptions, logistical bottlenecks, blocked seaports, and shifts toward alternative transport corridors on production dynamics and export performance. Global price fluctuations, demographic pressures, and climate-induced risks are considered as key external determinants influencing the stability of sunflower cultivation and processing. Structural trends such as production concentration, technological modernization, expansion of processing capacities, and diversification of export destinations are identified as adaptive responses to global turbulence.

Special emphasis is placed on institutional mechanisms supporting market resilience, including state regulatory measures, trade policy instruments, harmonization with European Union standards, and international cooperation initiatives. The article argues for the necessity of a balanced development model that integrates export competitiveness with safeguarding domestic food availability and price accessibility. Strategic priorities include strengthening value-

added processing, enhancing digital monitoring and risk management systems, promoting sustainable farming practices, and improving information-analytical support for decision-making. The findings contribute to the theoretical understanding of commodity markets within national food systems and offer practical recommendations for increasing the long-term sustainability and adaptive capacity of the sunflower market in the context of global food challenges.

Ключові слова: ринок соняшнику; глобальні продовольчі виклики; продовольча безпека; агропродовольча система; виробництво рослинної олії; глобальні ланцюги створення вартості; експортна конкурентоспроможність; ринкова стійкість; зміна клімату; воєнні ризики; інституційне регулювання.

Key words: sunflower market; global food challenges; food security; agrifood system; vegetable oil production; global value chains; export competitiveness; market resilience; climate change; war-related risks; institutional regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Світова продовольча система у XXI столітті функціонує в умовах підвищеної нестабільності, зумовленої комплексним впливом економічних, екологічних і геополітичних чинників. Глобалізація ринків продовольства, зміна клімату, зростання енергетичних витрат, пандемія COVID-19, порушення міжнародних логістичних ланцюгів та загострення військово-політичних конфліктів істотно змінили умови функціонування аграрного сектору. У результаті підвищилася волатильність світових цін на продовольство, зросли ризики постачання сільськогосподарської продукції, а забезпечення продовольчої безпеки стало одним із ключових пріоритетів міжнародної економічної політики.

У цьому контексті особливого значення набуває ринок соняшнику, який забезпечує виробництво соняшникової олії — одного з базових продуктів світового споживання рослинних жирів. Зростання попиту на рослинні олії з боку харчової промисловості, сектору громадського харчування та біоенергетики підсилює стратегічну роль олійних культур у глобальній продовольчій системі. Україна займає провідні позиції у світовому виробництві та експорті соняшникової олії, забезпечуючи значну частку міжнародних поставок, що робить стабільність функціонування цього ринку важливим чинником не лише розвитку національної економіки, а й підтримання глобального продовольчого балансу, особливо для країн із високою залежністю від імпорту рослинних жирів.

Водночас сучасні глобальні продовольчі виклики — кліматичні ризики, трансформація торговельних потоків, енергетична нестабільність, посилення екологічних вимог та воєнні події в Україні — суттєво змінюють параметри функціонування ринку соняшнику, підвищуючи вимоги до його адаптивності та стійкості. За таких умов особливої актуальності набуває дослідження трансформації ринку соняшнику під впливом глобальних продовольчих викликів з метою визначення нових закономірностей розвитку галузі, оцінювання її ролі у забезпеченні продовольчої безпеки та обґрунтування стратегічних напрямів формування резильєнтної моделі функціонування в умовах зростаючої світової невизначеності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз публікацій HLPE, FAO, С. Barrett, J. Rockstrom, К. Anderson свідчить, що сучасні дослідження глобальних продовольчих викликів зосереджені на зростанні кліматичних ризиків, нестабільності міжнародної торгівлі, трансформації глобальних ланцюгів створення вартості та підвищенні вразливості аграрних ринків до зовнішніх шоків. Вітчизняні праці (В. Миценко, В. Луцяк та ін., М. Бондарчук, В. Карпов, М. Калінчик, А. Бобченко) розкривають конкурентоспроможність олійно-жирового підкомплексу, експортну орієнтацію, логістичні обмеження та технологічні аспекти вирощування соняшнику, однак переважно в галузевому або зовнішньоторговельному вимірі. Недостатньо дослідженим залишається комплексний аналіз ринку соняшнику як елемента національної продовольчої системи в умовах поєднання кліматичних, демографічних, воєн-

них та інституційних викликів, а також питання його довгострокової стійкості та балансування між експортною спеціалізацією й внутрішньою продовольчою безпекою.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження впливу глобальних продовольчих викликів на функціонування ринку соняшнику та обґрунтування напрямів формування його стійкої моделі розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасний розвиток світових продовольчих ринків відбувається в умовах зростання системних ризиків, що формуються під впливом взаємодії економічних, екологічних, демографічних і геополітичних факторів. У наукових дослідженнях HLPE підкреслюється, що глобальна продовольча система переходить у фазу підвищеної нестабільності, де традиційні моделі виробництва і торгівлі продовольством дедалі частіше піддаються зовнішнім шокам [1]. У таких умовах ключового значення набуває здатність аграрних ринків адаптуватися до змін середовища та забезпечувати безперервність постачання продовольства.

Одним із визначальних викликів є кліматичні зміни та зростання частоти екстремальних погодних явищ. За оцінками FAO, кількість кліматичних катастроф у світі за останні десятиліття зростає більш ніж удвічі, що безпосередньо впливає на врожайність сільськогосподарських культур і стабільність продовольчих поставок [2]. Науковці J. Rockstrom та K. Anderson наголошують, що аграрне виробництво стає дедалі залежнішим від кліматичних коливань, що підвищує значення адаптивних технологій та ресурсозберігаючого землеробства [3;4]. Для олійних культур, зокрема соняшнику, зміна температурних режимів і водного балансу визначає нові географічні зони виробництва та рівень урожайності.

Другим суттєвим фактором виступають геополітичні конфлікти, які порушують глобальні ланцюги постачання продовольства. Військові конфлікти, торговельні обмеження та санкційна політика впливають на доступність аграрної продукції та формують нестабільність світових ринків. Як зазначає С. Barrett, сучасна продовольча безпека дедалі більше залежить не лише від обсягів виробництва, а й від стабільності міжнародної торгівлі та логістичної інфраструктури [5]. Події у Чорноморському регіоні продемонстрували, що регіональні конфлікти можуть мати глобальні наслідки для цін на продовольство.

Важливим проявом глобальної нестабільності є волатильність світових цін на продовольство, яка посилилася після пандемії COVID-19 та енергетичної кризи. Індекс продовольчих цін FAO у 2022 році досяг одного з найвищих рівнів за останні десятиліття, що стало наслідком порушення логістики, зростання витрат на енергоносії та скорочення пропозиції окремих видів продукції. На думку науковців, підвищення цінова мінливості збільшує ризики для країн-імпортерів продовольства та стимулює пошук стабільних джерел постачання рослинних жирів [6].

Не менш важливим чинником є енергетична нестабільність, оскільки сучасне аграрне виробництво значною мірою залежить від вартості палива, добрив і транспортування. Зростання цін на енергоносії у 2021—2023 роках призвело до підвищення собівартості аграрної продукції в усьому світі. Водночас, як зазначають дослідники біоенергетики, це стимулює розвиток біоенергетичних напрямів, у яких олійні культури відіграють важливу роль як джерело відновлюваної енергії.

Суттєві зміни відбуваються також у сфері міжнародної торгівлі, що проявляється у переорієнтації торговельних потоків, регіоналізації ринків та посиленні вимог до сталості виробництва. Згідно з концепцією глобальних ланцюгів доданої вартості (Gereffi), сучасна торгівля продовольством дедалі більше залежить від стандартів якості, екологічних вимог і простежуваності продукції, що змінює конкурентні умови для експортерів аграрної продукції [7].

Водночас зростання населення світу та зміна структури споживання формують довгостроковий попит на продовольство. За прогнозами ООН, чисельність населення планети до 2050 року перевищить 9,7 млрд осіб, що потребуватиме збільшення виробництва харчових продуктів майже на 50 % [8]. Зростання доходів у країнах Азії та Африки супроводжується зміною харчових звичок і збільшенням споживання рослинних жирів, які є важливим джерелом калорій.

У цих умовах олійні культури відіграють дедалі важливішу роль у глобальній продовольчій системі. Вони забезпечують значну частку калорійності харчування, використовуються у харчовій промисловості, кормовиробництві та біоенергетиці. Науковці підкреслюють, що попит на рослинні олії зростає швидше, ніж на більшість інших аграрних товарів, що підсилює стратегічне значення ринку соняшнику як одного з ключових сегментів світового продовольчого забезпечення [9].

Світовий ринок рослинних олій є важливою складовою глобальної продовольчої системи та формується переважно за рахунок виробництва чотирьох основних видів олій — пальмової,

соєвої, ріпакової та соняшникової. За даними FAO, на пальмову олію припадає близько 35—37 % світового виробництва рослинних олій, на соєву — близько 28—30 %, ріпакову — приблизно 12—13 %, тоді як частка соняшникової олії становить 9—10 % глобального ринку [10]. Незважаючи на меншу частку у загальному обсязі виробництва, соняшникова олія займає особливе місце у структурі світового споживання завдяки високим якісним характеристикам та стабільному попиту.

Соняшникова олія характеризується високою харчовою цінністю, оскільки містить значну частку ненасичених жирних кислот, вітаміну Е та має сприятливі дієтичні властивості [11]. Саме ці характеристики, як зазначають дослідники продовольчих ринків, сприяють зростанню її популярності серед споживачів, особливо у країнах Європи та Азії. У структурі світового споживання рослинних жирів соняшникова олія займає стабільну нішу продукту з високою доданою харчовою цінністю, що забезпечує відносно стійкий попит навіть у періоди економічної нестабільності.

Важливою особливістю ринку є стабільність попиту, обумовлена широким використанням соняшникової олії у харчовій промисловості, домогосподарствах, секторі громадського харчування та виробництві продуктів переробки. За оцінками міжнародних аналітичних агентств, світове споживання соняшникової олії зросло з приблизно 9 млн т на початку 2000-х років до понад 20 млн т у 2023 році, що відображає довгострокову тенденцію збільшення попиту на рослинні жири.

Суттєвою характеристикою є також висока географічна концентрація виробництва. На відміну від пальмової чи соєвої олії, виробництво соняшнику зосереджене переважно у країнах помірного кліматичного поясу. Основними виробниками виступають Україна, країни Європейського Союзу (Румунія, Болгарія, Франція), Росія та Аргентина. Сукупно країни Чорноморського регіону забезпечують понад 50 % світового виробництва соняшнику та близько 70 % світового експорту соняшникової олії.

Україна відіграє ключову роль у цій системі. У довоєнний період країна забезпечувала близько 30—35 % світового експорту соняшникової олії, щорічно виробляючи понад 6—7 млн т продукції. Основними імпортерами виступають Індія, Китай, країни Європейського Союзу, Туреччина та держави Близького Сходу, для яких українська продукція є важливим джерелом рослинних жирів. У структурі глобальної торгівлі саме соняшникова олія має одну з найвищих концентрацій постачання з обмеженої кількості країн, що формує значну залежність

світового ринку від стабільності Чорноморського регіону [12].

Події 2022 року продемонстрували цю залежність особливо чітко: скорочення експорту з України спричинило різке зростання світових цін на рослинні олії та змусило імпортерів тимчасово переорієнтовуватися на альтернативні джерела — соєву та пальмову олію. За даними FAO, індекс цін на рослинні олії у 2022 році досяг історично високих значень, що підтвердило системну роль України у підтриманні глобального продовольчого балансу [13].

Повномасштабна війна в Україні стала одним із визначальних факторів трансформації світового ринку рослинних олій, оскільки Чорноморський регіон відіграє ключову роль у глобальному виробництві та експорті соняшникової продукції. Висока концентрація поставок із обмеженої кількості країн зумовила значну чутливість світового продовольчого ринку до геополітичних потрясінь, що особливо проявилось після початку воєнних дій у 2022 році.

Передусім війна спричинила тимчасове скорочення експорту соняшникової олії з України через блокування морських портів, які до війни забезпечували близько 85—90 % аграрного експорту країни. У першій половині 2022 року обсяги зовнішніх поставок соняшникової олії скоротилися приблизно на 30—40 % порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Це призвело до дефіциту продукції на окремих світових ринках та зростання запасів у країнах-імпортерах.

Війна також спричинила переорієнтацію торговельних потоків. Традиційні морські маршрути експорту до Індії, Китаю та країн Близького Сходу були частково замінені сухопутними перевезеннями через країни Європейського Союзу. У 2022—2023 роках частка ЄС у структурі імпорту української аграрної продукції суттєво зросла, тоді як географія поставок стала більш диверсифікованою. Одночасно країни-імпортери активніше використовували альтернативні види рослинних олій, насамперед пальмову та соєву.

У відповідь на скорочення українських поставок відбулася активізація альтернативних постачальників. Аргентина, Туреччина, а також окремі країни ЄС збільшили обсяги переробки соняшнику, намагаючись частково компенсувати дефіцит. Проте через обмеженість виробничих ресурсів повністю замінити український експорт не вдалося, що підтвердило структурну важливість України для глобального ринку.

Водночас український ринок соняшнику продемонстрував значний рівень адаптивності та стійкості. Одним із ключових механізмів стала реалізація ініціативи ЄС щодо створення

"коридорів солідарності", які забезпечили альтернативні маршрути транспортування продукції через Польщу, Румунію та інші країни Європи [14]. Уже у 2023 році через ці коридори проходило понад 40 % аграрного експорту України, що дозволило частково стабілізувати зовнішні поставки.

Важливу роль відіграла диверсифікація логістики, зокрема активний розвиток дунайських портів, використання залізничних і автомобільних маршрутів, а також розширення перевалочних потужностей на західному кордоні. Унаслідок цього експорт соняшникової олії поступово відновився, а обсяги виробництва у 2023 році перевищили 12 млн т соняшнику, що свідчить про здатність галузі адаптуватися до кризових умов.

Додатковим фактором стабілізації стало розширення переробних потужностей у прикордонних регіонах, що дозволило скоротити логістичні витрати та спростити доступ до європейських ринків. Частина інвестицій була спрямована на модернізацію елеваторної інфраструктури та створення нових логістично-переробних хабів, орієнтованих на інтеграцію з ринком ЄС.

Інтенсивний розвиток виробництва соняшнику, який забезпечив Україні провідні позиції на світовому ринку рослинних олій, одночасно супроводжується зростанням кліматичних та екологічних ризиків. У дослідженнях науковців наголошується, що аграрне виробництво дедалі більше залежить від стану природних ресурсів і кліматичної стабільності, а надмірна спеціалізація на окремих культурах може створювати довгострокові загрози продовольчій системі [15].

Однією з ключових проблем є виснаження ґрунтів, пов'язане з високою часткою соняшнику у структурі посівних площ. У довоєнний період площі під культурою становили близько 6—7 млн га, або понад 20 % ріллі України, що значно перевищує науково обґрунтовані рекомендації (10—12 % у структурі сівозміни). За оцінками українських науковців, систематичне вирощування соняшнику на одних і тих самих полях спричиняє зниження вмісту гумусу, погіршення структури ґрунту та підвищення потреби у мінеральних добривах [16]. У деяких регіонах степової зони втрати органічної речовини ґрунтів оцінюються на рівні 0,5—0,7 т гумусу на гектар щороку, що негативно впливає на довгострокову продуктивність земель.

Суттєвим екологічним викликом є порушення сівозмін, оскільки економічна привабливість культури стимулює її надмірне поширення.

Часте повернення соняшнику на поле (через 2—3 роки замість рекомендованих 6—7 років) сприяє поширенню хвороб і шкідників, зокрема вовчка соняшникового, що підвищує залежність виробництва від засобів захисту рослин. За оцінками експертів аграрного сектору, витрати на агрохімічний захист у виробництві соняшнику за останні десять років зросли майже на 30—40 %, що підвищує екологічне навантаження на агроєкосистеми [17].

Ще одним важливим фактором є зростання залежності виробництва від погодних умов. Кліматичні зміни проявляються у підвищенні середньорічної температури, збільшенні частоти посух і нерівномірності опадів. За даними агрометеорологічних спостережень, у південних регіонах України середня температура зросла більш ніж на 1,5 °C за останні 30 років, що посилює ризики зниження врожайності. У посушливі роки коливання врожайності соняшнику можуть досягати 20—30 %, що підвищує нестабільність виробництва та доходів аграріїв.

У глобальному контексті зазначені виклики стимулюють перехід до нових моделей аграрного виробництва. Одним із ключових напрямів є впровадження технологій точного землеробства, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів через GPS-навігацію, супутниковий моніторинг посівів і диференційоване внесення добрив. За оцінками міжнародних досліджень, застосування таких технологій може зменшити використання мінеральних ресурсів на 10—20 % без втрати врожайності [18].

Важливим напрямом є також розвиток ресурсозберігаючих технологій, зокрема мінімального або нульового обробітку ґрунту (No-till), використання покривних культур і біологізації виробництва. Ці практики сприяють збереженню вологи, зменшенню ерозії та відновленню родючості ґрунтів. За даними FAO, застосування ґрунтозберігаючих систем може скоротити втрати ґрунтової вологи на 15—25 %, що є критично важливим для посушливих регіонів [19].

Зростаючого значення набуває також ESG-орієнтоване виробництво (Environmental, Social, Governance), яке передбачає екологічно відповідальне використання земельних ресурсів, зниження вуглецевого сліду та підвищення прозорості аграрного бізнесу. Європейський зелений курс і стратегія Farm to Fork стимулюють скорочення використання пестицидів і мінеральних добрив, що формує нові стандарти для експортоорієнтованих виробників соняшнику. Відповідність ESG-критеріям дедалі частіше стає умовою доступу до міжнародних ринків і фінансових інструментів.

Економічна стійкість ринку соняшнику визначається здатністю галузі зберігати стабільність виробництва, переробки та зовнішньої торгівлі в умовах економічної волатильності, геополітичних ризиків і кліматичних змін. У сучасних дослідженнях агропродовольчих систем стійкість аграрних ринків розглядається як результат ефективної взаємодії виробничих, інституційних та інноваційних факторів, які забезпечують адаптивність до зовнішніх шоків [20]. Український ринок соняшнику демонструє відносно високий рівень економічної резильєнтності завдяки сформованій переробно-експортній моделі розвитку.

Одним із ключових факторів є вертикальна інтеграція, яка забезпечує стабільність ланцюгів створення доданої вартості. Великі агропромислові компанії поєднують виробництво сировини, зберігання, переробку та експорт, що зменшує трансакційні витрати і підвищує контроль над ризиками. За оцінками галузевих аналітиків, понад 60 % експорту соняшникової олії формується вертикально інтегрованими структурами, що дозволяє швидко адаптуватися до змін логістики та цінової кон'юнктури.

Вагомим чинником економічної стійкості є розвинена переробна промисловість, яка забезпечує високий рівень внутрішнього створення доданої вартості. Сукупні потужності переробки насіння соняшнику в Україні перевищують 20 млн т на рік, що дозволяє переробляти понад 85—90 % урожаю всередині країни. У довоєнний період виробництво соняшникової олії становило 6-7 млн т щорічно, а валютні надходження від її експорту досягали 5—7 млрд дол. США. Саме орієнтація на експорт продукції переробки, а не сировини, суттєво знижує залежність від коливань світових цін на аграрні товари.

Не менш важливим елементом виступає диверсифікація зовнішніх ринків, яка сприяє зменшенню торговельних ризиків. Українська соняшникова олія експортується до понад 100 країн світу, а основними споживачами є Європейський Союз, Індія, Китай, Туреччина та країни Близького Сходу. Після 2022 року географія експорту стала більш збалансованою: частка поставок до ЄС істотно зросла, що дозволило компенсувати часткову втрату традиційних логістичних маршрутів.

Суттєвим фактором стійкості є впровадження інновацій, які забезпечують підвищення продуктивності та оптимізацію витрат. Використання сучасної агротехніки, високопродуктивних гібридів і технологій точного землеробства сприяло зростанню середньої врожайності соняшнику в Україні з приблизно 1,5 т/га

на початку 2000-х років до понад 2,5—2,7 т/га у 2018—2021 рр. Це дозволило підвищити ефективність виробництва навіть в умовах зростання ресурсних витрат.

Важливу стабілізаційну роль у функціонуванні ринку соняшнику відіграє інституційна підтримка, яка охоплює державну аграрну політику, механізми експортного регулювання, гармонізацію стандартів якості з вимогами ЄС, а також розвиток міжнародної співпраці та логістичної інфраструктури. Формування сприятливого регуляторного середовища дозволяє мінімізувати цінові коливання, забезпечити прогнозованість зовнішньоторговельних операцій і стимулювати внутрішню переробку. Зокрема, запровадження експортного мита на насіння соняшнику у 2000-х роках стало ключовим інструментом структурної трансформації галузі: воно сприяло переорієнтації з експорту сировини на експорт продукції з високою доданою вартістю, що забезпечило формування потужного олійно-жирового комплексу та зміцнення позицій України як світового лідера з експорту соняшникової олії.

В умовах повномасштабної війни інституційна підтримка набула нових форм, пов'язаних із кризовим управлінням та міжнародною координацією. Блокада морських портів зумовила необхідність оперативного пошуку альтернативних каналів збуту, що реалізувалося через ініціативу "Шляхи солідарності" (EU-Ukraine Solidarity Lanes). Підтримка з боку Європейського Союзу передбачала спрощення митних процедур, координацію прикордонного контролю, інвестиції в розвиток прикордонної інфраструктури та розширення пропускної спроможності залізничних і дунайських маршрутів. За даними Європейської комісії, альтернативні логістичні маршрути у 2023 році забезпечили понад 40 % українського аграрного експорту, що стало критично важливим фактором збереження валютних надходжень, підтримання глобального продовольчого балансу та стабілізації внутрішнього ринку [21].

Таким чином, поєднання національних регуляторних інструментів та міжнародної інституційної підтримки формує комплексний механізм забезпечення стійкості ринку соняшнику, підвищуючи його адаптивність до зовнішніх шоків і геополітичних ризиків.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Ринок соняшнику є важливою складовою глобальної продовольчої системи, функціону-

вання якої значною мірою залежить від взаємодії економічних, екологічних і геополітичних чинників. Висока концентрація виробництва та експорту соняшникової олії у країнах Чорноморського регіону, насамперед в Україні, зумовлює підвищену чутливість світового ринку до зовнішніх шоків. Глобальні продовольчі виклики — кліматичні зміни, енергетична нестабільність, трансформація міжнародної торгівлі та воєнні конфлікти — не лише посилюють стратегічну роль України як одного з ключових постачальників рослинних жирів, але й підвищують вимоги до стійкості, гнучкості та адаптивності галузі.

Сучасна трансформація ринку соняшнику відбувається у напрямі формування адаптивної моделі розвитку, що поєднує інституційну збалансованість, технологічну модернізацію та екологічну відповідальність виробництва. Підвищення ефективності вертикально інтегрованих ланцюгів доданої вартості, розвиток глибокої переробки, цифровізація аграрного виробництва та впровадження ESG-принципів стають ключовими чинниками довгострокової конкурентоспроможності. Водночас важливу роль відіграє державна політика, спрямована на підтримку інновацій, гармонізацію стандартів із європейськими вимогами та забезпечення стабільності експортної інфраструктури.

Подальший розвиток ринку соняшнику доцільно розглядати у ширшому контексті зміцнення національної та глобальної продовольчої безпеки. Стійке функціонування галузі сприяє не лише економічному зростанню та валютним надходженням, а й підтриманню стабільності світових продовольчих балансів, особливо у країнах, залежних від імпорту рослинних олій. У довгостроковій перспективі саме поєднання інноваційного розвитку, сталого управління природними ресурсами та ефективного інституційного середовища визначатиме здатність ринку соняшнику адаптуватися до умов зростаючої глобальної невизначеності та зміцнювати позиції України у світовій аграрній економіці.

Література:

1. HLPE. Food security and nutrition: Building a global narrative towards 2030. HLPE Report No. 15. Rome: Committee on World Food Security (CFS), 2020. 157 p.
2. FAO. The impact of disasters on agriculture and food security 2023. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. 168 p.
3. Rockstrom J. et al. A safe operating space for humanity. *Nature*. 2009. Vol. 461. P. 472—475.
4. Anderson K., Bows A. Beyond "dangerous" climate change: emission scenarios for a new world. *Philosophical Transactions of the Royal Society A*. 2011. Vol. 369. P. 20—44.
5. Barrett C. B. Food security: definition and measurement. *Encyclopedia of Agriculture and Food Systems*. 2014. Vol. 2. P. 1—11.
6. Ivanovskyi A. Developing a grain trading strategy under conditions of global instability: a focus on Ukraine. *Ekonomichnyy analiz*. 2025. Vol. 35, No. 1. P. 654—663.
7. Миценко В. І. Природа генезису концепції глобальних ланцюгів створення вартості. *Економіка і організація управління*. 2024. № 1. С. 153—171.
8. Гудзеляк І. Глобальні демографічні тренди. *Науковий вісник Чернівецького університету. Географія*. 2025. № 853. С. 121—130.
9. Луцяк В. В., Пронько А. М., Мазур К. В., Колесник Т. В. Маркетинговий потенціал інновацій у олійно-жировому підкомплексі: стан ринку, створення вартості, конкурентоспроможність: монографія. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2020. 220 с.
10. Бондарчук М. Є., Козлова В. В. Аналіз розвитку ринку рослинних олій в Україні. *Торгівля і ринок України*. 2018. № 2. С. 56—65.
11. Карпов В., Христина З. Прогнозування розвитку внутрішнього та зовнішнього ринків соняшникової олії. *Науковий вісник*. 2017. № 10 (252). С. 56—63.
12. Калінчик М. В., Ільчук М. М., Новосельцева А. М. Розвиток підприємств олієжирового підкомплексу в системі євроінтеграції: монографія. Київ: ННЦ "Ін-т аграр. економіки", 2014. 223 с.
13. FAO. FAO food price index. Annual values 2022. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2023. 10 p.
14. Бобечко А. Особливості організації зовнішньоекономічної діяльності підприємств агробізнесу в умовах російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. С. 1—8.
15. Дем'янюк О. С. Зміни клімату — глобальна екологічна і продовольча проблема людства. *Збалансоване природокористування*. 2016. № 4. С. 6—13.
16. Дідур І. М., Циганський В. І. Удосконалення технологічних прийомів вирощування соняшника в умовах Лісостепу правобережного. *Сільське господарство та лісівництво*. 2021. № 23. С. 16—24.
17. Трибель С. О., Стригун О. О. Захист рослин — реальний напрям збільшення виробниц-

тва рослинницької продукції. Захист і карантин рослин. 2013. № 59. С. 324—336.

18. Zhang C., Kovacs J. M. The application of small unmanned aerial systems for precision agriculture: a review. *Precision Agriculture*. 2012. Vol. 13. P. 693—712.

19. FAO. Conservation agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2015. 28 p.

20. Дорофєєв О. В., Лозинська Т. М., Пасемко Г. П. Застосування принципу гармонійності в стратегічному управлінні суб'єктами економічної діяльності і стійкість аграрного ринку. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 168—177.

21. European Commission. EU-Ukraine solidarity lanes: keeping Ukraine's agricultural exports moving. Brussels: European Commission, 2023. 12 p.

References:

1. HLPE (2020), Food Security and Nutrition: Building a Global Narrative Towards 2030, HLPE Report No. 15. Committee on World Food Security, Rome, Italy.

2. FAO (2023), The impact of disasters on agriculture and food security 2023, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy.

3. Rockstrom, J. (2009), "A safe operating space for humanity", *Nature*, Vol. 461, pp. 472—475.

4. Anderson, K. and Bows, A. (2011), "Beyond "dangerous" climate change: emission scenarios for a new world", *Philosophical Transactions of the Royal Society A*, Vol. 369, pp. 20—44.

5. Barrett, C. B. (2014), "Food security: definition and measurement", *Encyclopedia of Agriculture and Food Systems*, Vol. 2, pp. 1—11.

6. Ivanovskyi, A. (2025), "Developing a grain trading strategy under conditions of global instability: a focus on Ukraine", *Ekonomichnyy analiz*, Vol. 35, No. 1, pp. 654—663.

7. Mytsenko, V. I. (2024), "The nature of the genesis of the concept of global value chains", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1, pp. 153—171.

8. Hudzeliak, I. (2025), "Global demographic trends", *Naukovy visnyk Chernivets'koho universytetu. Neohrafiia*, vol. 853, pp. 121—130.

9. Lutsiak, V. V., Pron'ko, L. M., Mazur, K. V. and Kolesnyk, T. V. (2020), *Marketynhovy potentsial innovatsij u olijno-zhyrovomu pidkompleksi: stan rynku, stvorennia vartosti, konkurentospromozhnist'* [Marketing potential of innovations in the oil and fat subcomplex: market status, value creation, competitiveness], Vinnyts'kyj natsional'nyj ahrarnyj universytet, Vinnytsia, Ukraine.

10. Bondarchuk, M. Ye. and Kozlova, V. V. (2018), "Analysis of the development of the vegetable oil market in Ukraine", *Torhivlia i rynek Ukrainy*, vol. 2, pp. 56—65.

11. Karpov, V. and Khrystyna, Z. (2017), "Forecasting the development of domestic and foreign sunflower oil markets", *Naukovy visnyk*, vol. 10 (252), pp. 56—63.

12. Kalinchyk, M. V., Il'chuk, M. M. and Novosel'tseva, A. M. (2014), *Rozvytok pidpryemstv oliiezhyrovoho pidkompleksu v systemi ievro-intehratsii* [Development of oil and fat subcomplex enterprises in the European integration system], NNTs "In-t ahrar. ekonomiky", Kyiv, Ukraine.

13. FAO (2023), FAO food price index. Annual values 2022, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy.

14. Bobechko, A. (2024), "Peculiarities of organization of foreign economic activity of agribusiness enterprises in conditions of Russian-Ukrainian war", *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. 65, pp. 1—8.

15. Dem'ianiuk, O. S. (2016), "Climate change — global ecological and food problem of mankind", *Zbalansovane pryrodokorystuvannia*, vol. 4, pp. 6—13.

16. Didur, I. M. and Tsyhans'kyj, V. I. (2021), "Improvement of technological methods of sunflower cultivation in conditions of Right-bank Forest-Steppe", *Sil's'ke hospodarstvo ta lisivnytstvo*, vol. 23, pp. 16—24.

17. Trybel', S. O. and Stryhun, O. O. (2013), "Plant protection — a real direction of increase in production of crop products", *Zakhyst i karantyn roslyn*, vol. 59, pp. 324—336.

18. Zhang, C. and Kovacs, J. M. (2012), "The application of small unmanned aerial systems for precision agriculture: a review", *Precision Agriculture*, Vol. 13, pp. 693—712.

19. FAO (2015), Conservation agriculture, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy.

20. Dorofiev, O. V., Lozyn's'ka, T. M. and Pasemko, H. P. (2016), "Application of the principle of harmony in the strategic management of economic entities and the stability of the agricultural market", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 11, pp. 168—177.

21. European Commission (2023), EU-Ukraine solidarity lanes: keeping Ukraine's agricultural exports moving, European Commission, Brussels.

Отримано редакцією журналу / Received: 03.03.26

Процеженовано / Revised: 10.03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26